

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

***ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У ПРОЦЕСІ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ***

Збірник наукових праць

Харків – 2021

Зінчук Д.М. Теоретичне обґрунтування проблеми комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку із заїканням	71
Ільясова Т. С. Особливості формування соціально-побутових навичок у дітей з помірними інтелектуальними порушеннями	76
Кіпоть Л.І., Дрожик Л.В. Педагогічне керівництво емоційною регуляцією навчально-пізнавальної діяльності учнів з мовленнєвими порушеннями.....	78
Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: теоретичний аспект проблеми.....	83
Коваленко Г.В. Соціалізація осіб з особливими освітніми потребами в гуртковій роботі закладів позашкільної освіти в післяшкільний період.....	87
Ковальова Н.А. Кімната школяра. Організаційно-методичні аспекти організації діяльності в процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами	89
Колісник О.В. Роль педагога позашкільної освіти у забезпеченні розвитку особистості вихованця з особливими освітніми потребами	94
Колодько А.О. Особливості встановлення контакту та взаємодії з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра за допомогою ігрової діяльності	98
Крюкова З.М. Позакласна робота з фізичного виховання як один з головних шляхів збереження здоров'я учнів	101
Кузнецова Л. В. Використання методу повної фізичної реакції (total physical response) у формуванні лексичної сторони мовлення дітей дошкільного віку з моторною алалією	103
Кукліна Г. І. Використання ресурсів спеціального закладу освіти в позаурочний час у процесі соціалізації дітей з порушенням слухової функції	105
Лаврикова Ю. С. Використання леґо-технологій як шлях мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребам	107
Лемешко В.П. Музично-ритмічне виховання дошкільників як один із шляхів корекції психо- емоційної сфери дітей з особливими освітніми потребами	110
Ликов Є.О. Особливості рухової активності дітей з особливими освітніми потребами у позашкільній освіті	112
Лупандіна В.М. Участь вихованців спеціального навчального закладу в роботі гуртків як шлях адаптації та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами	113
Малікова В.В. Соціалізація здобувачів освіти з особливими освітніми потребами шляхом залучення їх до занять вокальним співом у позаурочний час	116
Олійник О.М. Соціалізація осіб з особливими освітніми потребами в гуртковій роботі закладів позашкільної освіти в післяшкільний період	118
Орлов А.В. Організація гурткової роботи у комунальному закладі «Харківська спеціальна школа ім. В.Г. Короленка» Харківської обласної ради (з досвіду роботи)	123
Пазенкова С.В. Проектна діяльність – один з видів соціалізації дітей з	

проблема: учні насилу можуть застосовувати в повсякденному житті знання, одержувані на окремих предметах. Тому при навчанні необхідно приділяти увагу затребуваності теоретичних знань у повсякденному житті. На предметах загальноосвітнього циклу рекомендується по можливості наближати навчальний процес до реальних, життєвих умов, наприклад, моделювати життєві та виробничі ситуації. При навчанні дітей з порушенням інтелекту рекомендується включати їх в процес активної практичної діяльності. Засвоєння предметних дій буде найбільш ефективним при створенні умов для емоційного, ситуативно-ділового спілкування з дорослим [5].

Узгодженості дій вчителя, вихователя, психолога, батьків їх контакту між собою, інформованості про роботу один одного, скоординованості планів роботи є основною умовою ефективності корекційного навчання і виховання дітей з помірними інтелектуальними порушеннями. Зв'язок з навчанням здійснюється за принципом випереджаючої, паралельної та подальшої взаємодії. Взаємодія вчителів, вихователів, психологів та батьків передбачає відстрочене у часі повторення пройденого на заняттях матеріалу, розширення збагачення досвіду учнів, автоматизацію умінь, формування навички застосування отриманих знань та умінь у новій ситуації [4,5].

Соціалізація за допомогою корекційного навчання і виховання полягає у формуванні тих навичок та вмінь дітей з порушеннями розумового розвитку (в тому числі помірними) які необхідні для свідомого і самостійного (на скільки це можливо) вирішення різноманітних життєвих проблем, зокрема, користування транспортом, засобами зв'язку, організації власного дозвілля і побуту, виконання норм і правил культурної поведінки в суспільстві, родині, формування понять про сімейні стосунки та родину та формування усвідомленого, відповідального ставлення до міжособистісних стосунків та планування власного сімейного життя.

Література

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія. М., Аспект прес, 1996.
2. Виготський Л. С. Педагогічна психологія. - М., 1997. Рубінштейн С. Я., Психологія розумово відсталого школяра. - М.: Знание, 1979.
3. Забрамная С. Д. Психолого-педагогічна діагностика розумового розвитку дітей. - М.: Просвещение, Владос, 1995.
4. Коробейников І.А. Порушення розвитку та соціальна адаптація. - Київ., 2002.
5. Маллер А. Р., Цікото Г. В., Навчання, виховання і трудова підготовка дітей з глибокими порушеннями інтелекту, М: Педагогіка, 1988.

Зінчук Д.М.

Магістрант 51 групи, природничого факультету
ХНПУ імені Г. С. Сковороди,

вихователь «Дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 439
комбінованого типу Харківської міської ради»

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Постановка проблеми. У сучасній лінгводидактиці наріжним каменем постає проблема розвитку комунікативної компетентності дітей, як важливої компоненти соціалізації, значущим періодом якої є дошкільний та старший дошкільний вік, адже спілкування та враження, за свідченням Рібцун Ю., «допомагають дитині набувати соціального досвіду і розвивати пізнавальні здібності», а також сприяють формуванню комунікативної готовності до навчання у школі та подальшого процесу соціалізації [2, с. 6; 8, с. 15]. Враховуючи низку пріоритетних документів (ЗУ «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та інші), що детермінізують напрямок вектору сучасної дошкільної освіти та впливають на «оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування», вбачаємо за доцільне торкнутися проблеми комунікативної компетентності дітей дошкільного віку із заїканням, як одним із значущих порушень мовленнєвого розвитку [2, с. 12]. Звернення дослідників до проблеми заїкання обумовлюється її актуальністю, як до такої, що є поширеною та, за визначенням фундатора сучасної логопедії Шеремет М., постає помітною для оточення та «має соціальне значення та часто носить рецидивний характер, важко піддається корекції» [4, с. 471].

Стан дослідження проблеми. Аналіз широкого кола науково-педагогічних та довідникових джерел показав, що *дефінітивної характеристики компонентів означеної проблеми* індивідуального дослідження магістра, а саме, «формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку із заїканням», торкались: Бондар В., Колесник І., Селіверстов В., Синьов В., та інші.

Питанням *розвитку комунікативної компетентності у дошкільників присвячені* роботи Богуш А., Гавриш Н., Дяченко А., Костомарова В., Луценко І., Піроженко Т. та інших.

Теоретичній розробці проблеми заїкання присвячені наукові пошуки плеяди видатних дослідників: Белякової Л., Білої І., Болдирєвої Т., Данілова І., Виготського Л., Власова Н., Волкової Г., Зеєман М., Кочергіна В., Левіної Р., Леонт'єва О., Лурії О., Миронова С., Пеллінгер О., Поварніна К., Рау О., Рубінштейн С., Станішевської Н., Чевельової Н., Черепанова І., Шукурова Г. та інших.

Практичні розробки ведення корекційної роботи у дітей із заїканням знайшли своє відображення у роботах: Андрінова Л., Белякова Л., Буянова М., Власової Н., Волкової Г., Геркіна М., Крапивіної Л., Ляпідевського С., Миронової С., Некрасова Ю., Оганесян О., Павлова Г., Пеллінгер О., Рождественської В., Селіверстова В., Чевельової Н., Шкловського В., Шукурова Г. та інших.

Серед сучасних наукових розробок із дотичною тематикою до нашого магістерського дослідження слід відзначити роботи: Вахітової А., Денисенко І., Дяченко А., Кордонець В., Мартиненко І. Петренко Н., Сильченко В. та інших.

Мета: здійснити теоретичний аналіз проблеми комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку із заїканням у науково-педагогічній та довідниковій літературі.

Завдання: 1) розробити ключові поняття індивідуального дослідження магістра («формування», «комунікативна компетентність» (далі КК), «діти старшого дошкільного віку», «заїкання»); 2) визначити критерії та рівні сформованості (далі РСКК) у дітей старшого дошкільного віку для діагностики РСКК у дітей із заїканням.

Виклад основного матеріалу.

Завдання 1). Розробити ключові поняття індивідуального дослідження магістра («формування», «комунікативна компетентність», «діти дошкільного віку», «заїкання»).

Розробка ключового поняття магістерського дослідження *«формування»* показала, що дане визначення не наводиться у базових довідникових джерелах та, за визначенням Підласого І., вважається ще «не встановленою педагогічною категорією», яка, попри широку вживаність, здебільшого використовується «для позначення некерованих, випадкових впливів» [5, с. 209; 6].

Неоднотайним серед науковців постає й трактування ключового поняття *«комунікативна компетентність»* (КК), яке також залишається категорією, що потребує теоретичного аналізу та зазнає у своєму змістовому наповненні постійного розширення. Наукові дослідження свідчать, що найбільш вживаним на сьогодні залишалось визначення даного поняття, як «сукупності навичок та вмінь, необхідних для ефективного спілкування», проте, розробники сучасної лінгводидактики констатують значне розширення даної категорії, яка обов'язковою компонентою має включати й особистісний аспект людини [2, с. 12]. Широка розробленість зазначеної проблеми, як у доробку фундаторів наукової думки, так і серед плеяди сучасних дослідників, дозволяє констатувати її різноаспектність, а саме, педагогічний, психологічний, лінгвістичний та інші. Вбачаючи КК серед «провідних базисних характеристик особистості», яка формується у період дошкільного, та старшого дошкільного дитинства, як першого етапу соціалізації, слід розуміти її прямий зв'язок із розвитком мовлення у дітей дошкільного віку. Показово, що якісний та вчасний розвиток КК постає важливою передумовою для успішного мовленнєвого розвитку дошкільника та старшого дошкільника, зокрема, як періоду виокремлення чітких характеристик КК із двостороннім впливом: а) групова взаємодія з однолітками та включення дитини у процес комунікації у групі; б) набуття якісно нового та поглиблення вже існуючого досвіду спілкування із дорослими. [2, с. 6]

Розробка ключового поняття *«старший дошкільний вік»* показала, що ряд дослідників вважають його останнім віковим періодом «дошкільного дитинства». Слід зауважити, що у віковій і педагогічній психології виокремлюється період (6/7 років), а за віковою періодизацією Крутецького В. від 5 до 6 (7) років, потрібно також мати на увазі, що переважний тип діяльності у дошкільному віці – сюжетно-рольова гра, ґрунтовно розглядалась у роботах Виготського Л., Ельконіна Д., Запорожця О., Усової О., Фрадкіної Ф. [5, с. 210; 9, с. 202].

Ключове поняття *«заїкання»* набуло широкої теоретичної та практичної розробки, та визначається як «вада мовлення, що виявляється у мимовільному

повторенні окремих звуків, складів або цілих фраз, неприродньому розтягуванні звуків або блоках мовчання, протягом яких людина, що заїкається, не може вимовити звуку (легка – ледь помітна та важка – коли людина докладас великі зусилля, щоб вимовити потрібне слово)» [3]. Дефектологічний словник за редакцією Бондаря В. І. наводить багатоаспектне визначення даного мовленнєвого порушення, як одного із найскладніших та пролонгованих у часі: «це хворобливий поліморфний стан, за якого судомне порушення мовлення є тільки зовнішнім симптомом». У царині медицини, заїкання розглядається як «невроз (загальний, дитячий, координаційний), (диско-ординація скорочень м'язів мовленнєвого апарату) та психічний логоневроз». У царинах педагогіки та психології, заїкання – «розлад темпу, ритму і плавності мовлення судомного характеру» та «розлад мовлення з переважним порушенням його комунікативної функції» [1, с. 162]. Джерела свідчать, що серед типової та невід'ємної симптоматики заїкання (при продуктивному мовленні) слід назвати мовну судому, яка ускладнює та «перериває мовленнєвий потік зупинками різного характеру», тож, робота над проблемою заїкання має починатися якомога раніше та спеціалісти мають діяти комплексно [1, с. 163; 4, с. 477].

Завдання 2). Визначити критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності (далі РСКК) у дітей старшого дошкільного віку для діагностики РСКК у дітей із заїканням. Розглядаючи критерії та показники РСКК у нормотипічних дітей згідно з роботою Дяченко А. І., слід зазначити наступні критерії: а) «володіє українською розмовною мовою; б) доречно застосовує мовленнєві і не мовленнєві засоби виразності; в) знає та володіє формулами мовленнєвого етикету; г) орієнтується в ситуації спілкування. Критерії носять прогностичний характер, виступають підґрунтям для діагностики та корекції сформованості комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку» [2, с. 37].

У межах нашого дослідження ми дотримуємося точки зору Дяченко А. І. у тому, що «критерії розвитку комунікативної компетентності у дітей із заїканням забезпечується реалізацією діяльнісного та особистісного підходів» [2, с. 27].

Аналіз літературних джерел показав, що у дітей із заїканням переважає моторна функція у вигляді загальної моторної напруги, скутості, сповільненого переключення рухів («рухове занепокоєння», розторможення, некоординованість, хаотичності рухів, із наявністю гіперкінезів, із широкою амплітудою виконання рухів), що не може не відобразитися на КК дітей старшого дошкільного віку із заїканням. Серед ускладнюючих для формування КК особливостей слід назвати: а) певне заторможення у швидкості реакцій на звернення чи прохання у дітей із моторним напруженням; б) повільний перехід від одних рухів до інших (можливість впускати м'яч чи інші предмети при рухових іграх); в) витрачання більшої кількості часу на ігри із розбірним матеріалом (башточки, матрьошки та інше); г) прояв моторної скутості у певному ніяковінні, незграбності, у невмінні швидко та вірно виконувати той чи інший рух.

За визначенням Тугова Н., моторні відхилення у заїкуватих прямо залежать від психічних процесів (нестійкість уваги, недостатня гнучкість переключення, підвищена збудливість дитини або її загальмованість).

Стосовно відчуття ритму, координації та переключення рухів у заїкуватих дітей, Дресвяннікова В. зауважувала на взаємозалежності ступеню заїкання із вираженням порушення моторики, тож КК дітей із заїканням також напряду залежить від ступеню тяжкості мовленнєвої патології.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Проведене дослідження показало, що проблема комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку із заїканням знаходиться у прямій залежності із наявністю первинного мовленнєвого порушення та вторинного нашарування, яке ще донедавна вважалося не притаманним для дітей дошкільного віку. Проте, сьогодні вже у даному віці відмічається логопедами-практиками поява страху комунікації (логофобія), поява окремих вставних слів («мовленнєвий мусор») та інше, що ускладнює комунікативну компетентність дітей старшого дошкільного віку та потребує проведення корекційної роботи.

Серед перспектив подальших досліджень вбачаємо розробку та експериментальну перевірку корекційної програми з формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку із заїканням.

Література

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник/ за ред. Бондаря І. В., Синьова В. М. Київ : «МП Леся», 2011. 528 с.
2. Дяченко А. І Формування комунікативної компетентності у дітей 5-6/7 років. *Рукопис.* Ніжин, 2019. 115 с.
URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1484/1/Магістерська%20робота%20Дяченко%20А.І.pdf>
3. Зарицька В. Управління охорони здоров'я Миколаївської міської ради : веб-сайт. URL: <http://uoz.mkrada.gov.ua/index.php/statti-naseleennyu/130-zajikannya-prichini-metodi-likuvannya-poradi>
4. Логопедія: підручник / за ред. Шеремет М. К. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. 856 с. Вид. 5-те.
5. Міщенко О. А. Теоретичний аналіз проблеми формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ, Харківський природничий форум : третя міжнародна конференція молодих учених, Харків, 16-17 квіт. 2020 р. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, С. 205-211.
6. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів: Навчальний посібник. Київ : Україна, 1998. 343 с.
URL: https://stud.com.ua/17953/pedagogika/rozvitok_formuvannya
7. Понятийно-терминологический словарь логопеда/ под ред. Селиверстова В. И. Москва : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. 400 с.
8. Рібцун Ю. В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Серія: «Інклюзивне навчання». Київ : Літера ЛТД, 2019. 40 с.